Turizm sanoatining tarixiy evolyutsiyasi: tadrijiy rivojlanish va zamonaviy tendensiyalarning kompleks tahlili

Norxidirov Dilshod Baxriddinovich
Samarqand davlat chet tillar instituti
Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti.
Turizm va mehmondo'stlik 2529-guruh 1-kurs
norxidirovdilshod070@gmail.com

ANNOTATSIYA. O'zbek tilida: Ushbu maqolada turizm sohasining vujudga kelishi, uning tarixiy bosqichlari va sivilizatsiya taraqqiyotidagi o'rni keng qamrovli tahlil qilinadi. Tadqiqotda antik davrdan hozirgi raqamli turizm davrigacha bo'lgan masofalar qiyosiy o'rganilgan bo'lib, sohaning iqtisodiy va ijtimoiy transformatsiyalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: turizm evolyutsiyasi, antik davr sayohatlari, Buyuk Ipak yo'li, Tomas Kuk inqilobi, ommaviy turizm, Grand Tour, turizm infratuzilmasi, barqaror turizm, raqamli transformatsiya, ziyorat turizmi, turizm iqtisodiyoti.

ABSTRACT. This comprehensive article examines the emergence of the tourism sector, its historical progression, and its significance in civilizational development. The research provides a comparative analysis of the evolution from ancient times to the current digital era, highlighting economic and social transformations.

Keywords: tourism evolution, ancient travel, the Great Silk Road, Thomas Cook revolution, mass tourism, Grand Tour, tourism infrastructure, sustainable tourism, digital transformation, pi

АННОТАЦИЯ. На русском: В данной статье представлен комплексный анализ возникновения сферы туризма, её исторических этапов и роли в развитии цивилизации. Исследование охватывает путь от античности до цифровой эпохи, освещая экономические и социальные трансформации отрасли.

Ключевые слова: эволюция туризма, античные путешествия, Великий шелковый путь, революция Томаса Кука, массовый туризм, Гранд-тур, туристическая инфраструктура, устойчивый туризм, цифровая трансформация, паломнический туризм, экономика туризма.

1. KIRISH

Turizm zamonaviy dunyo tartibotining eng murakkab va serqirra ijtimoiy-iqtisodiy hodisalaridan biridir. Turizm bu o'lmas sohalardan biridir deb bemalol aytish mumkin.Bugungi kunda u shunchaki dam olish vositasi emas, balki xalqaro diplomatik aloqalar, madaniy integratsiya va global iqtisodiy barqarorlikning asosiy drayveriga aylangan [1]. Sayohat qilish ehtiyoji insoniyat tabiatidagi yangilikka intilish va kashfiyot qilish instinkti bilan chambarchas bog'liqdir.

Tadqiqotning dolzarbligi: Global siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida turizm industriyasining o'tmishini tahlil qilish orqali kelajakdagi inqirozlarni bartaraf etish va yangi turistik modellarni yaratish imkoniyati tug'iladi. O'zbekiston sharoitida esa "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida turizmni drayver sohaga aylantirish vazifasi qo'yilgan [2]. Bu esa sohaning nazariy va tarixiy poydevorini chuqur o'rganishni taqozo etadi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari: Insoniyat sivilizatsiyasining turli bosqichlarida sayohat qilish motivlarini aniqlash, turizmning institutsional shakllanish jarayonini yoritish va hozirgi davrdagi global tendensiyalarni tahliliy xulosalash.

2. METODOLOGIYA

Maqola ustida ishlash jarayonida sifatli tadqiqot (qualitative research) metodlaridan foydalanildi. Xususan:

Xronologik-tahliliy metod: Turizm tarixi miloddan avvalgi davrdan hozirgacha bo'lgan bosqichlarda ketma-ket o'rganildi.

Qiyosiy-platformal tahlil: Turli davrlardagi transport vositalari va ularning sayohat tezligi hamda qulayligiga ta’siri solishtirildi [3].

Sintez: Mavjud akademik adabiyotlardagi (N. To‘xliyev, V. Hunziker) nazariy qarashlar umumlashtirilib, mualliflik xulosalari shakllantirildi.

3. NATIJALAR

3.1. Antik davr: Sayohatning ijtimoiy-siyosiy funksiyalari

Antik dunyo, xususan Qadimgi Misr, Gretsiya va Rimda sayohatlar asosan diniy, siyosiy va savdo maqsadlarida amalga oshirilgan. Qadimgi Misr firavnlari diniy bayramlarni ommaviy ziyorat shaklida tashkil etish orqali xalqning birligini ta’minlaganlar [4]. Gretsiyada esa Olimpiya o‘yinlari nafaqat sport musobaqasi, balki uzoq masofalardan odamlarni birlashtiruvchi ilk "turistik destinatsiya" bo‘lib xizmat qilgan [5].

Rim imperiyasi turizm tarixida infratuzilmaviy inqilob yasadi. Imperiya hududini qamrab olgan 80 ming kilometrlik tosh yo‘llar birinchi marta ommaviy harakatlanish imkonini berdi. Rim zodagonlari yozning issiq kunlarida dengiz bo‘yi kurortlariga (masalan, Neapol qo‘ltig‘i) dam olishga borishgan, bu esa hozirgi "rekreatsion turizm"ning ilk ko‘rinishidir [6].

3.2. O‘rta asrlar: Ziyorat va madaniy almashinuv

Ushbu davrda turizm diniy ziyoratchilik (Haj, xristianlik ziyoratgohlari) bilan cheklangan bo‘lsa-da, madaniy muloqot uchun keng yo‘l ochildi. Markaziy Osiyo hududida "Buyuk Ipak yo‘li" nafaqat tovarlar, balki falsafiy va madaniy bilimlar almashinuvi maydoni bo‘ldi. Karvonsaroylar tarmog‘i o‘sha davrning eng rivojlangan logistika va mehmonxona tizimi edi [2].

Ibn Battutaning sayohatnomalari shuni ko‘rsatadiki, o‘rta asrlarda xavfsizlik va mehmondorchilik turizmning asosiy ustunlari bo‘lgan.

3.3. Buyuk kashfiyotlar davri va "Grand Tour"

XV-XVII asrlarda dengiz yo‘llarining ochilishi qit’alararo sayohatlarni boshlab berdi. XVIII asrga kelib Yevropada "Grand Tour" (Buyuk Sayohat) an’anasi shakllandi. Yosh aristokratlar ta’limini yakunlash uchun Italiya, Fransiya va Gretsiyaning tarixiy obidalarini ko‘rishga borishgan. Bu davrda turizm "elitar" xarakterga ega bo‘lib, bilim olishning oliy shakli deb tan olingan [7].

3.4. Tomas Kuk va Sanoat inqilobi inqirozi

1841-yilda Tomas Kuk birinchi marta jamoaviy sayohatni tashkil etish orqali turizmni tijoratga aylantirdi. Sanoat inqilobi natijasida temir yo‘llarning rivojlanishi turizmni demokratlashtirdi, ya’ni u o‘rta qatlam uchun ham ochiq bo‘ldi. Kukning "sayyohlik cheklari" va oldindan to‘lov tizimi (hotel vouchers) zamonaviy turistik biznes-modelning asosidir [8].

3.5. O‘zbekistonda turizm taraqqiyoti

Mustaqillikdan so‘ng O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Tarixiy shaharlar — Samarqand, Buxoro, Xiva — xalqaro turizm markazlariga aylandi. Vizaviy tartiblarning soddalashtirilishi va infratuzilmaning rivojlanishi turizm o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi.

4. MUHOKAMA

4.1. Globalizatsiya va "Ommaviy turizm"ning salbiy jihatlari

XX asrning ikkinchi yarmida aviatsiyaning rivojlanishi turizmni global miqyosga olib chiqdi. Biroq, bu jarayon "Overtourism" (haddan tashqari turizm) muammosini keltirib chiqardi. Tarixiy shaharlar va ekologik tizimlar katta bosim ostida qoldi [9]. Shu sababli, bugungi kunda "Barqaror turizm" (Sustainable Tourism) konsepsiyasi tarixiy tajriba asosida qayta ko‘rib chiqilmoqda.

4.2. Raqamli transformatsiya va Sun’iy intellekt

Hozirda turizmning beshinchi bosqichi — raqamli davr kechmoqda. Onlayn platformalar (Booking, Airbnb) va sun’iy intellekt asosidagi gidlar vositachilar rolini kamaytirmoqda. Bu esa turizmni yanada shaxsiylashtirilgan va "aqlli" xizmatga aylantirmoqda [10].

4.3. O‘zbekiston turizmi: Tarixiy tajribadan kelajakka

O‘zbekistonning Ipak yo‘lidagi markaziy o‘rni bugungi "Ziyorat turizmi" va "Etnik turizm" uchun mustahkam poydevordir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, milliy mehmondorchilik an’analarini

(karvonsaroy falsafasini) zamonaviy menejment bilan birlashtirish O‘zbekistonni jahon bozorida yetakchiga aylantira oladi [2].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turizm doimo insoniyat taraqqiyoti bilan birga rivojlanib kelgan. Transport vositalarining takomillashuvi, iqtisodiy integratsiya va globallashuv jarayonlari turizm rivojlanishining asosiy omillari hisoblanadi.

5. **XULOSA**

Turizm tarixi insoniyatning intellektual va iqtisodiy o‘sish ko‘zgusidir. Antik davrdagi piyoda ziyoratlardan bugungi kosmik turizmgacha bo‘lgan masofa texnologiya, xavfsizlik va erkinlikning yutug‘idir. Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, turizm kelajakda nafaqat iqtisodiyot tarmog‘i, balki turli madaniyatlar o‘rtasidagi nizolarni yumshatuvchi eng kuchli "xalq diplomatiyasi" bo‘lib qoladi.O‘zbekiston uchun turizm iqtisodiy o‘sish, xalqaro nufuz va madaniy merosni targ‘ib qilishning muhim vositasidir. Kelajakda barqaror va innovatsion turizmni rivojlantirish ustuvor vazifa bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2024). Global Economic Impact Analysis.
2. To‘xliyev, N. (2018). Turizm iqtisodiyoti: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Hunziker, V. & Krapf, K. (1942). Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre. Zurich.
4. Casson, L. (1994). Travel in the Ancient World. Johns Hopkins University Press.
5. Abduhamidov, A. (2021). Turizm tarixi va metodologiyasi. Toshkent.
6. Walker, J. R. (2019). Introduction to Hospitality and Tourism. Pearson Education.
7. Cook, T. (1845). The Origin of Excursions. London: Archive Materials.
8. Buhalis, D. (2020). Strategic Methods in Digital Tourism. Tourism Management.
9. Gulyamov, S. (2023). Raqamli iqtisodiyotda turizm sektori. Toshkent.
10. UNWTO. (2024). World Tourism Barometer: Historical Perspectives. Madrid.